

KATARZYNA PLESIŃSKA\*

## HISTORYCZNE I WSPÓŁCZESNE PRZESTRZENIE PUBLICZNE W POZNANIU I ICH ROLA W ŻYCIU MIASTA

### HISTORIC AND CONTEMPORARY PUBLIC SPACES IN POZNAŃ AND THEIR ROLE IN THE CITY LIFE

#### Streszczenie

Artykuł poświęcono rozważaniom nad przestrzeniami ważnymi dla mieszkańców Poznania. Wraz z rozwojem miasta zmieniał się i zmienia obszar, który można uznać za najważniejszy w znaczeniu przestrzennym i społecznym, w obrębie którego mieszkańcy przebywają nie tylko w celach ściśle konsumpcyjnych, ale również dlatego, że dostarcza im szczególnych przeżyć i doznań. Dzięki takim przestrzeniom stanowią społeczność; dzięki wydarzeniom, które są ich udziałem, na co dzień i od święta identyfikują się z miastem. Taka powinna być rola obszaru, który jest „sercem miasta”. W artykule przedstawiono krótki rys kształtowania się przestrzeni wspólnych w dawnym i współczesnym mieście oraz czynniki wpływające na przemieszczanie się ośrodka aktywności miejskiej. Zwrócono uwagę na rolę współczesnych działań artystycznych w przestrzeni publicznej miasta jako istotnego elementu kreacji tej przestrzeni.

*Słowa kluczowe: Poznań, przestrzeń publiczna, wydarzenia artystyczne*

#### Abstract

This article is devoted to dissertations on spaces important for the citizens of Poznań. With the development of the city, the area, which can be recognized as the most significant spatially and socially and in which the citizens spend time not only for consumer reasons but for various experiences, has been changing. Thanks to such spaces the citizens form a community, thanks to the events they take part in every day or occasionally, they identify with the city. This should be the role of the area which is "the Heart of the City". This article presents an outline of the development of the common spaces in the historic and contemporary city and the factors affecting the relocation of the activity centre of the city. Attention was paid to the role of contemporary artistic activity in the public space of the city as a crucial element of the creation of this space.

*Keywords: Poznań, public space, artistic events*

\* Mgr inż. arch. Katarzyna Plesińska, Instytut Architektury i Planowania Przestrzennego, Wydział Architektury, Politechnika Poznańska.

## 1. Wstęp

Miasto jest żywym organizmem mającym „serce” – najważniejszy element całej struktury, nadający rytm miejskiemu życiu, stanowiący o tożsamości i wyjątkowości miasta. W mieście tak dużym jak Poznań trudno wskazać tylko jeden obszar pełniący tę rolę.

O „sercu miasta” można mówić jako o obszarze w jego strukturze przestrzennej związanym bezpośrednio z rozwojem tkanki miejskiej. W Poznaniu, tak jak w innych miastach, sukcesywnie pojawiały się nowe miejsca, które stanowiły, a czasem stanowią do dziś, elementy ważne dla mieszkańców. Są to te miejsca, w których dzieje się coś istotnego, ciekawego, przyciągającego ludzi. „sercem miasta” są zatem głównie te przestrzenie, które dynamicznie się zmieniają, uwzględniając potrzeby mieszkańców. W zależności od aktualnych wydarzeń: kulturalnych, artystycznych, sportowych, religijnych i politycznych, poszczególne miejsca zyskują czasowo większe od innych znaczenie i cieszą się żywszym zainteresowaniem; niektóre z nich są szczególnie dobrym tłem dla różnorodnych działań artystycznych.

## 2. Przemieszczanie się ośrodka aktywności miejskiej

Początki Poznania sięgają IX w. Na Ostrowie Tumskim, wyspie oblanej wodami Warty, ukształtował się gród. Znajdowały się tu palatium książęce z kaplicą Najświętszej Marii Panny, katedra związana z przyjęciem chrześcijaństwa w 966 r. i kilka warownych osad. Nie wiemy, gdzie znajdował się ośrodek życia wczesnośredniowiecznego społeczeństwa.

W 1253 r. nastąpiła lokacja miasta na lewym, zachodnim brzegu Warty. Wtedy to został ukształtowany rynek, który przez długi czas pozostawał ośrodkiem życia społecznego oraz centrum politycznym, administracyjnym i handlowym. Pozycję ośrodka życia religijnego zachował Ostrów Tumski.

Przez wieki największym corocznym wydarzeniem w mieście był tzw. jarmark świętojański odbywający się na rynku w połowie czerwca. W czasie jarmarku organizowano koncerty, bale, przedstawienia teatralne – kwitło życie społeczne. Rozkwit tego przedsięwzięcia datuje się na połowę XVI w.

Mimo znaczących przekształceń w strukturze miasta, zmieniających się potrzeb i wymagań mieszkańców oraz przybyszów z prowincji, Stary Rynek był od czasu lokacji miasta niemal nieustannie „sercem” Poznania. Proces rozszerzania centrum życia społeczności miejskiej poza obszar Starego Miasta rozpoczął się w okresie zaborów, gdy na południowym obrzeżu miasta rozpoczęto budowę nowej reprezentacyjnej dzielnicy pruskiej. Równocześnie zaczęły kształtować się dwa ośrodki: polski i pruski. Zaborcy kreowali głównie przestrzenie reprezentacyjne i służące celom wojskowym. Od 1829 r. władze pruskie tworzyły Twierdzę Poznań, budując fortyfikacje na terenie miasta, co spowodowało niezależny rozwój wsi podmiejskich: Jeżyc, Wildy i Łazarza. Na początku XX w. zlikwidowano obwarowania. Wówczas zgodnie z planami J.H. Stübgena powstała reprezentacyjna dzielnica z placem (dziś pl. Adama Mickiewicza) i Zamkiem Cesarskim.

Rozrastający się układ ulic i placów spełniał przez wieki funkcje handlowe, militarne, towarzyskie i kulturalne. W ostatnich kilkunastu latach w otwartej przestrzeni miasta nastąpił ogromny rozwój form i zwiększenie intensywności działań o charakterze artystycznym, co wiąże się ze zmianą trybu życia i ewoluującymi potrzebami mieszkańców. Nie bez znaczenia było zniknięcie cenzury, umożliwiające nieskrępowany przekaz nie tylko artystyczny. W związku z tym przestrzenie publiczne ulegały samoczynnemu dostosowaniu do wymagań współczesnej oferty artystycznej. Wraz z postępem techniki (przede wszystkim multimediami) obszar oddziaływania sztuki na przestrzeń miejską stał się nieporównywalnie większy niż dawniej.

Stary Rynek tętni życiem niezależnie od pory dnia, ponieważ przyciągają mieszczące się tu restauracje, puby i kawiarnie, centra kulturalne, handlowe i usługowe. Wśród tradycyjnych elementów pojawiają się nowe formy: wystawy plenerowe, koncerty, parady, happeningi i przedstawienia (Betlejem

Poznańskie – festyn z okazji Bożego Narodzenia, Międzynarodowy Festiwal Rzeźby Lodowej, wakacyjne koncerty wielkopolskich orkiestr dętych, obchody dnia patronów miasta – świętych Piotra i Pawła). W 2003 r. odbyły się na rynku czasowa wystawa rzeźb Igora Mitoraja oraz pierwsza akcja Artystyczne Ławki, mająca na celu nie tylko uzupełnienie miejsc do siedzenia na Starym Mieście, lecz przede wszystkim wprowadzenie elementów sztuki w przestrzeń publiczną oraz promocję młodych artystów. Festiwal „Malta” obejmuje nie tylko rynek – cały Poznań staje się sceną wydarzeń teatralno-artystycznych.

W niewielkiej odległości od Starego Rynku znajduje się plac Wolności wytyczony na przełomie XVIII i XIX w. na terenach tzw. Muszej Góry, przylegających od zachodu do średniowiecznych murów miasta. Wraz z Alejami Marcinkowskiego był to początek nowego, pruskiego miasta. Wygląd placu zmieniał się kilkakrotnie. Z czasem powstało tu kilka reprezentacyjnych budynków, które trwale zmieniły jego charakter. Pierwszą istotną inwestycją było wzniesienie w 1804 r. teatru wg projektu F. Gillego. Inne ważne budynki znajdujące się przy placu to Muzeum Narodowe, Hotel Bazar oraz gmach Biblioteki Raczyńskich z kolumnadą wzorowaną na fasadzie Luwru. W 1838 r. po połączeniu ze Starym Rynkiem plac zyskał na znaczeniu, ponieważ częściowo przeniósł się tu handel zlokalizowany do tej pory głównie na rynku. Po wojnie plac Wolności był miejscem uroczystości miejskich. Modernizacja płyty placu, przeprowadzona niedawno, umożliwia organizowanie ekspozycji i masowych imprez, zredukowała jednak spontaniczną aktywność mieszkańców, a zwłaszcza młodzieży.

Wraz z rozwojem miasta rozszerzał się obszar komercyjny, który generował inne rodzaje aktywności w przestrzeni miejskiej, w tym działania artystyczne. Wśród ulic o dużym potencjale należy wymienić ul. Półwiejską, która dawniej pełniła funkcję łącznika starego centrum z południowymi przedmieściami, będąc skupiskiem jadalni, restauracji, sklepów i zakładów rzemieślniczych [3, s. 370]. Jediną znaczącą inwestycją w tym rejonie była budowa browaru Huggerów w 1845 r.

Obecnie ulica Półwiejska jest wyjątkowym przykładem przeobrażenia zaniedbanej ulicy w tętniący życiem deptak. Główną przyczyną tej zmiany, która nastąpiła w ostatnim dziesięcioleciu, było powstanie dwóch ośrodków nowoczesnego handlu: Kupca Poznańskiego i Starego Browaru. Warto podkreślić, że Stary Browar to nie tylko centrum handlowe, bowiem jego oferta jest o wiele bogatsza – należą do niej m.in. wystawy, koncerty muzyki eksperymentalnej, prezentacje tańca współczesnego. Wpłynęło to pozytywnie na charakter ulicy i jej ofertę kulturalno-rozrywkową. Dzisiejszą ul. Półwiejską wraz ze Starym Browarem można zakwalifikować jako fragment współczesnego „serca miasta” o dużym oddziaływaniu kulturalnym.

Kolejną przestrzenią, która podlega przeobrażeniom, jest ul. Święty Marcin. Główna ulica, na co dzień tętniąca wielkomięskim ruchem, co roku w dniu 11 listopada staje się prawdziwym „sercem miasta”, uwolnionym od ruchu kołowego, wtedy bowiem obchodzone są imieniny ulicy. Uroczysty i barwny pochód przechodzi wzdłuż ulicy aż do Zamku Cesarskiego. W tym wyjątkowym dniu ulica zmienia swoje oblicze: ustawiane są stragany, a na scenie przed Zamkiem trwają koncerty.

Miejscem zupełnie wyjątkowym, od niedawna istniejącym na kulturalno-artystycznej mapie miasta, są tereny Jeziora Malta zlokalizowane blisko centrum. Sztuczne jezioro powstało w 1952 r. przez spiętrzenie wód rzeczki Cybiny. Obszar otaczający jezioro związany jest z rekreacją, sportem, kulturą, sztuką i rozrywką. Od kilku lat odbywają się tu Festiwal „Malta”, festyny, zawody sportowe, koncerty, przedstawienia teatralne itp. Gromadzą one tłumy widzów, którzy doskonale mieszczą się na przyjeziornych terenach. To one generują rozwój infrastruktury, zapewniającej wygodne korzystanie z plenerowych wydarzeń.

Zdarzenia artystyczne i imprezy kulturalne odbywają się również w parkach miejskich, na śródmiejskich skwerach i staromiejskich uliczkach. Krótkotrwałe przeobrażenia tych przestrzeni żyją w pamięci mieszkańców. Rozrzucone na obszarze miasta stanowią raster lokalnych „miejsc wspólnych”. W plebiscycie przeprowadzonym w 2007 r. przez „Głos Wielkopolski” poznanicy wskazali Stary Rynek, Malte, a także staromiejskie uliczki i miejskie parki jako ulubione miejsca w Poznaniu [8, s. 454].

W tych właśnie przestrzeniach natężenie działań artystycznych i zdarzeń z pogranicza sztuki jest w mieście największe.

### 3. Podsumowanie

Biorąc pod uwagę skalę i położenie obszarów najsilniej oddziałujących na mieszkańców, należy stwierdzić, że tereny o szczególnym znaczeniu społecznym gwałtownie się rozszerzają. Dotychczasowa tendencja, w której handel i usługi podstawowe generują pojawienie się rozrywki i wydarzeń artystycznych, ulega odwróceniu: właśnie te wydarzenia powodują rozwój podstawowej infrastruktury.

Kumulacja obszarów atrakcyjnych społecznie w centrum Poznania jest zjawiskiem niezwykle pozytywnym. W świetle współczesnych zjawisk planistycznych, które dekonstruuja tkankę miast i zmieniają zwyczaje mieszkańców, należy czynić wszystko, by obszary podmiejskich centrów handlowych nie pojawiły się wkrótce na liście ulubionych przez mieszkańców Poznania stref.

---

### 1. Introduction

The city is a living organism, which has a "heart" – the most important element of the whole structure, giving rhythm to the city life, creating its identity and uniqueness. In such a big city as Poznań, it is difficult to point out the only one area with such function.

"The Heart of the City" can be described as a vital area in its spatial structure, connected directly with the development of the city tissue. New places which constituted or still constitute socially important elements have successively appeared. These are the places where something essential, interesting and attracting people happens. Therefore, the Heart of the City consists mainly of spaces which change dynamically according to the citizens' needs. They are always crucial. Depending on current cultural, artistic, sports, religious, and political events, certain places have temporarily more meaning and are more attractive, or constitute good background to most of these events.

### 2. Relocation of the centre of the city activity

The beginnings of the city date back to the 9<sup>th</sup> century. On Ostrów Tumski, an island surrounded by the waters of the Warta, there was a town. It consisted of a prince's palace with the chapel of Blessed Virgin Mary, a cathedral connected with converting to Christianity in 966, and a few fortified settlements. It is not known where the centre of the early Middle Ages life was.

In 1253 the location of the city on the left, west coast of the Warta took place. It was then that the market, which was long the political, administration, trade and social centre, was shaped. Ostrów Tumski remained the religious centre.

The greatest annual event was the so-called Midsummer Eve Fair, taking place in the middle of June. It developed in the middle of the 16<sup>th</sup> century. During the Fair social life was flourishing: concerts, balls, and theatre performances were organized.

Despite significant changes in the structure of the city, different needs and requirements of the citizens, and the newcomers from the provinces, the Old Market has been the Heart of Poznań almost continually since granting it a town charter.

Expanding the social life centre beyond the Old Town took place during the period of the Partitions of Poland, when a new representative Prussian district was created on the east outskirts. Two centres started shaping – the Polish and the Prussian one. The invaders created mainly elegant and military purposes spaces. Since 1829 the Prussian authorities formed the Poznań fortress, building fortifications on the whole city area, which led to the formation of the suburban centres: Jeżyce, Wilda and Łazarz. At the beginning of the 20<sup>th</sup> century the fortifications were removed. Then, according to the plan of J.H. Stübben, the Polish representative district with a square (today Adam Mickiewicz Square) and an Imperial Castle was created.

The layout of streets and squares had mainly trade, military, social and cultural functions. In the last decades a decided development of a cultural-social function can be noticed, which is connected with the change of citizens' lifestyle and needs. In connection with it, public spaces must be adjusted to the requirements of contemporary artistic offer. With the development of technology (most of all the multimedia), the area of its influence is incomparably bigger.

The Old Market Square bustles with activity regardless of the time of day because it is full of restaurants, pubs and coffee houses, with its cultural, trade and service functions. Among traditional elements one can notice some new forms: outdoor exhibitions, concerts, parades and performances: Poznań Betlejem (a Christmas festivity), International Sculpture Festival, celebration of the day of the city patrons St Peter and Paul. In 2003 a temporary exhibition of Igor Mitoraj's sculptures took place, and the Artistic Benches campaign, organised not only to increase the number of seats in the Old Town but most of all to introduce elements of art into the public space and to promote young artists. The "Malta" Festival focuses not only on the Market but it turns the whole Poznań into a stage for theatrical and artistic events.

Not far away from the Old Market Square, there is Freedom Square marked out at the turn of the 18<sup>th</sup> and 19<sup>th</sup> centuries, on the land of the so-called Musza Góra, adjacent from the west to the Middle Ages walls. Together with Marcinkowskiego Avenue, this was the beginning of a new, Prussian city. The appearance of the square changed a few times. With time, some modern buildings appeared here which changed its character forever. The first significant investment was building a theatre based on the project of F. Gilly in 1804. Other important buildings located by the square are The National Museum, The Bazar Hotel and The Raczyńscy Library with the colonnade modelled after The Louvre façade. In 1838, after joining the Freedom Square with the Old Market Square its meaning increased, as the trade, earlier located mainly in the latter, moved to the former. After the war, Freedom Square was the place for city celebrations. A recent modernization of its surface made it possible to organize expositions and mass events but reduced the spontaneous activity of the citizens, especially young people.

With the development of the city, the commercial area was expanding, generating various forms of activity in the city space. Among important streets one should mention Półwiejska Street, which used to be a connecting area between the old centre and south suburbs, with its cafes, restaurants, shops and craftsmen workshops [3, p. 370]. The only investment with significant meaning was building the Huggers' brewery in 1854. It is an exceptional example of transforming a squalid street into a bustling promenade. The main reason for this change, which took place in the last decade, was the formation of two modern trade centres "Kupiec Poznański" and "Stary Browar". It is worth mentioning that "Stary Browar" is not only a shopping centre – its offer is much richer. It offers among other things exhibitions, experimental music concerts, modern dance presentations. It had a positive influence on the character of the street and its cultural-entertainment offer. Today, Półwiejska Street and Stary Browar can be classified as a piece of the modern "Heart of the City", with an important urban and social meaning.

Another area which was transformed is św. Marcin Street (St Martin Street). This main street, vibrant with city life, becomes the real "Heart of the City" every year on 11<sup>th</sup> November. That day the name day of the street is celebrated. A festive and colourful march walks along the street to the Imperial

Castle. On that special day the street changes its face – there are stalls along the street and concerts on a stage in front of the castle.

A very exceptional area, which became a part of the cultural-artistic city map quite recently, is the one around Malta Lake located close to the city centre. This artificial lake was formed in 1952 by the waters of the Cybina River. The Malta area is about 300 hectare of land used for recreation, sport, culture, art and entertainment. Events connected with "Malta" International Theatre Festival, festivities, sports tournaments, concerts, theatre performances, etc, have taken place on the Malta area for a few years. They attract crowds of people, who have a lot of space at Malta Lake. They generate the development of infrastructure, which provides comfortable participation in outdoor events.

In city parks and city centre squares, next to recreation in its traditional sense, many artistic and cultural events take place. Short-term transformations of these spots stay alive in the citizens' memory. These places, scattered around the whole city, constitute a screen of local "common spaces" for the citizens.

In a poll organized in 2007 by "Głos Wielkopolski" the citizens of Poznań chose the Old Market Square, Malta, old town streets and city parks, their favourite places in Poznań [8, p. 454]. These are the spaces where the greatest number of art-related events takes place.

### 3. Summary

Taking into account the scale and location of the areas which have the biggest influence on the citizens, it should be stated, that the areas with special social meaning expand quickly. The current tendency, in which trade and basic services generate the appearance of entertainment and artistic events, is reversing: now those events cause the basic infrastructure to develop.

Accumulation of socially attractive areas in the centre of Poznań is a very positive phenomenon. In the light of contemporary planning concepts, everything should be done not to let shopping centres enter the list of favourite city areas soon.

### Bibliografia – Bibliography

- [1] Bardzińska-Bonenberg T., *Tendencje kształtowania zabudowy śródmiejskiej w procesie rewitalizacji*, z. 332, seria Rozprawy, Wydawnictwo Politechniki Poznańskiej, Poznań 1998.
- [2] Głaz J., *Ubywa wsi na Półwiejskiej, czyli najnowsze przeobrażenia architektoniczne deptaka*, [w:] *Półwiejska i okolice, Kronika Miasta Poznania*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2007.
- [3] Klauze G., *Pasaż handlowo-usługowy „Półwiejska”. Studium rewaloryzacji z 1981 roku*, [w:] *Półwiejska i okolice, Kronika Miasta Poznania*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2007.
- [4] Łęcki W., Małuśkiewicz P. (red.), *Poznań od A do Z*, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 1998.
- [5] Obrębowska-Piasecka E., *Stary Browar, czyli miasto w mieście*, [w:] *Półwiejska i okolice, Kronika Miasta Poznania*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2007.
- [6] Pazder J. (red.), *Poznań przewodnik po zabytkach i historii*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2003.
- [7] Warkoczewska M., *Poznań wczoraj*, Wydawnictwo „Wokół nas” Rafał Budnik & Marek Kusto, Gliwice 1998.
- [8] Wiesiołowski J. (red.), *Półwiejska i okolice. Kronika Miasta Poznania*, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2007.



II. 1. Parada „Żywioły”, Stary Rynek, czerwiec 2008 (fot. aut.)

III. 1. "Elements" – a parade, Old Market Square, June 2008 (photo auth.)

II. 2. Przedstawienie z okazji dnia patronów miasta – Piotra i Pawła, Stary Rynek, czerwiec 2008, (fot. aut.)

III. 2. Peter and Paul Day Show, Old Market Square, June 2008 (photo auth.)

II. 3. Informacja o Festiwalu „Malta” na Bibliotece Raczyńskich. Plac Wolności, czerwiec 2008 (fot. aut.)

III. 3. Information about "Malta" Festival on the Raczyński Library, Plac Wolności, June 2008 (photo auth.)

II. 4. Wystawa rzeźb współczesnych – „Preludium rzeźba w mieście”, Plac Wolności, maj 2008 (fot. aut.)

III. 4. Exhibition of modern sculpture – "A prelude sculpture in the city", Plac Wolności, May 2008 (photo auth.)

II. 5. Turniej piłki plażowej, Plac Wolności, czerwiec 2008 (fot. aut.)

III. 5. Tournament of beach volleyball, Plac Wolności, June 2008 (photo auth.)

II. 6. „Portret ulicy Fredry”, ul. Fredry, czerwiec 2008 (fot. aut.)

III. 6. "The portrait of Fredry Street" (passers-by gallery), Fredry Street, June 2008 (photo auth.)